

ՄԵԼՔԻՍԵՏԻԿ ԱԵՒ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

1 Դեկտ. 1894

Շնորհամիտ Տ. Դիւտ Բ. Աղանեանց

Շնորհամիտ սիրելի

Մի շատ գեղեցիկ և թանկագին նուէր զրկած էք ինձ ընթերցասիրելու, այն է Դիւան Հայոց Պատմութեան, Գիրք Գ. Սիմէօն կաթողիկոսի յիշատակարանը կենսադրութեամբ եւ յաւելուածով ու ծանօթութիւններով:

Մեծ հաճութեամբ կը շարունակեմ ընթերցումս. բայց տակաւին չաւարտած բարւոք կը համարիմ թէ անկեղծ խնդակցութիւնս ու շնորհակալութիւնս յայտնել և թէ առանց դատողութեան չը թողուլ մի կէտ, որ տխուր տպաւորութիւն ունեցած է վրաս:

Ձեր Յառաջաբանին մէջ արտատպած էք Արծաղանքին մի նշանաւոր անձի քննադատութիւնն, որ ցաւ է ասել թէ աւելի արատ կը բերէ Ձեր հրատարակութեան քան թէ պատիւ: Այդ նշանաւոր անձն, իւր պատմական սխալ և թեթեամիտ դատողութեամբ, կ'անուանարկէ ներկայ դարուս ամենէն նշանաւոր և անձնուէր Եկեղեցական Հովուապետն Ներսէս Ե. Աշտարակեցի, որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անկախութիւնն պաշտպանելու համար թուաւորեցաւ և գրիչ 'ի ձեռին անկաւ իւր գրասեղանին առջև:

Այսպիսի մի նահատակ և անձնադիր Հովուի համար կը գրէ յիշեալ նշանաւոր անձն թէ «Դանիէլ կաթողիկոսն շատ թոյլ կամքի տէր մարդ էր, այդ պատճառաւ գուցէ Ներսէս և Մանուէլ վարդապետների նման կրքոտ... մարդիկ դրան ջերմ կուսակից դարձան, որովհետեւ նոքա յոյս ունէին նորան իւրեանց ձեռքում գործիք շինելու Ներսէսն էր և ոչ Դանիէլն որ Սինհոգոս ստեղծեց: Մինչդեռ պատմութենէն պարզապէս յայտնի է, որ Ներսէս միայն միաբանական փողով կազմած է. ինչպէս սովորական է ամեն վանուց համար, և ոչ երբէք սինհոգոս, ինչպէս որ Ներսիսի կազմած կառավարիչ փողովն միաբանութեան, խանգարուած է Եփրեմ կաթողիկոսի հրաժարումէն և նոյնիսկ Ներսիսի քսոսորումէն զկնի: Նոյն նշանաւոր անձն շատ անհիմն դատողութեամբ ասում է.

«ըստ մեզ օրինաւոր կաթողիկոս պէտք է ճանաչել Դաւթին, որովհետեւ նա օծումն ընդունեց Ս. Էջմիածնի տաճարում... իսկ Դանիէլն Իւշ Բիլիսէում (Ս. Յովհ. վանքը) յարելով միանգամայն, «ինչպէս որ չենք ընդունիլ այն Ս. Միւռոնը, որ Ս. Էջմիածնում չի լինիլ, եպիսկոպոս չենք ճանաչիլ նորան, որ ս. Էջմիածնում կաթողիկոսից ձեռնադրուած չլինի, այնպէս ևս չենք կարող օրինաւոր ճանաչել այն կաթողիկոսին, որ Ս. Էջմիածնում օծուած չի եղել»:

Որչափ բառ, նոյնչափ տգիտութիւն: Երեւի թէ նշանաւոր անձն բոլորովին անգիտակ է Հայոց եկեղեցւոյ պատմութեան և բնաւ ուշադրութիւն դարձուցած չէ, որ Հայոց կաթողիկոսութիւնն, պատմական հանգամանքներէ ստիպուած, դարերով աւելի ուրիշ վանքերու մէջ ապաստանարան ունեցած է քան թէ Էջմիածնում:

Այդ նշանաւոր անձն արդեօք չընդունիր որ Սոսյ և Աղթամարայ կաթողիկոսութիւններն, ինչպէս և իրենց ձեռնադրած եպիսկոպոսներն, Հայոց եկեղեցւոյն կը պատկանին: Զարմանալի է, որ այդ անձուկ և թափօռ հոգւով գրուած քննադատութիւնն մուտ գտած է Ձեր պատմական յոյժ կարեւոր Յիշատակարանի Յառաջարանին մէջ:

Նշանաւոր անձն այնչափ յառաջ կ'երթայ, որ կը յանդգնի ասել. «Պէտք է նկատել, որ Ներսէս Արք եպիսկոպոսն կուրացած՝ իւր կրքից և վրէժխնդրութիւնից՝ ԲէսԱրաբիայից խրախուսում էր ըմբոստ միաբանութիւնն, բայց կաթողիկոսն դիմադրում էր... երբ Ներսէս կաթողիկոս կը դառնայ, ոչ միայն իւր ստեղծած Սինօդի միջամտութիւնն կը մերժէ այլ և պալաթներն»:

Պալաթներայի և Սինհոդոսի հաստատութեան պատմական ամեն մանրամասնութիւններն հաստատուն փաստերով հրատարակուած են և կը սոսկայ մարդ, երբ կը տեսնէ թէ նշանաւոր անձն այս ամենն անտեսութեան տալով, Ներսիսին կը վերագրէ Սինօդի և Պալաթներայի ստեղծումն: Այս մի բացարձակ ըմբոստութիւն է պատմութեան և նոյն իսկ Ներսիսի անձնազոհութեան դէմ, որ դժբաղդաբար իրեն նման յաջորդ չ'ունեցաւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ազատութիւնն և Հայոց Հայրապետութեան անկախութիւնն պաշտպանելու համար:

Փափազելով 'ի բոլոր սրտէ Ձեր ձեռնարկած շահաւոր գործոյն կատարեալ յաջողութեանն

Մնած Հայրական սիրով և ողջունիւ

Միղֆ. Նպ. Մաւրաեանց